

CHUST TUMANIDA O‘QISH SAVODXONLIGINI OSHIRISHNING INNOVATSION USULLARI

Ulkanova Dilshoda

Namangan davlat universiteti

1-kurs magistri

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.23360217>

Annotatsiya

Mazkur maqolada Chust tumanida o‘quvchilarning o‘qish savodxonligini rivojlantirish, matnni anglash, tahlil qilish, xulosa chiqarish va o‘qigan ma‘lumotini hayotiy vaziyatlarda qo‘llash ko‘nikmalarini shakllantirishning innovatsion usullari yoritiladi. O‘qish savodxonligi faqat ravon o‘qish bilan cheklanmay, o‘quvchining matndan ma‘lumot izlash, asosiy g‘oyani aniqlash, muallif fikrini baholash va mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatlarini ham qamrab oladi. Maqolada raqamli texnologiyalar, interfaol metodlar, loyiha asosida o‘qitish, kitobxonlik klublari, oilaviy kitobxonlik va individual yondashuvdan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Ushbu usullarni Chust tumanidagi maktablarning mavjud sharoitlariga moslashtirish orqali o‘quvchilarning o‘qishga qiziqishini kuchaytirish va ta‘lim sifatini oshirish mumkinligi asoslanadi.

Kalit so‘zlar: o‘qish savodxonligi, innovatsion ta‘lim, Chust tumani, interfaol metod, raqamli texnologiya, kitobxonlik, matn tahlili, loyiha, oila va maktab hamkorligi.

Kirish

Bugungi ta‘lim jarayonida o‘quvchining faqat tayyor bilimni yod olishi emas, balki axborotni izlash, tushunish, tahlil qilish va undan to‘g‘ri foydalanishi muhim hisoblanadi. Shu nuqtayi nazardan o‘qish savodxonligi boshlang‘ich va umumiy o‘rta ta‘limning asosiy natijalaridan biridir. O‘qish savodxonligi yuqori bo‘lgan o‘quvchi turli janrdagi matnlarni mazmunan anglaydi, savollarga dalil asosida javob beradi, voqealar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni ko‘radi va o‘z fikrini izchil ifodalay oladi.

Chust tumani maktablarida ham o‘quvchilarning kitob o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, darslarda matn bilan ishlashni faollashtirish va zamonaviy axborot vositalaridan samarali foydalanish dolzarb vazifalardan biridir. Bunda bir xil usulni barcha sinflarga qo‘llashdan ko‘ra, o‘quvchilarning yoshi, qiziqishi, tayyorgarlik darajasi va maktabning mavjud imkoniyatlarini hisobga olgan holda innovatsion yondashuvlarni tanlash maqsadga muvofiqdir.

1. O‘qish savodxonligining mazmuni va ahamiyati

O‘qish savodxonligi o‘quvchining yozma matnni tushunishi, undan kerakli ma‘lumotni topishi, mazmunini sharhlashi, muallifning maqsadini anglash va o‘z bilimlari bilan bog‘lay olish qobiliyatidir. Bunday yondashuvda o‘qish jarayoni oddiy talaffuz mashqi emas, balki fikrlash faoliyatiga aylanadi. O‘quvchi matnni o‘qir ekan, “Nima haqida?”, “Nega shunday bo‘ldi?”, “Buni qaysi dalil tasdiqlaydi?”, “Muallifning fikriga qo‘shilamanmi?” kabi savollar orqali faol fikrlaydi.

O‘qish savodxonligini rivojlantirishning muhim sharti — matn bilan ishlashni bosqichma-bosqich tashkil etishdir. O‘qishdan oldin mavzu bo‘yicha taxminlar bildirish, o‘qish davomida muhim ma‘lumotlarni ajratish, o‘qishdan keyin esa xulosa va baho berish kabi

faoliyatlar o‘quvchining tushunish darajasini chuqurlashtiradi. Shuningdek, badiiy matnlar bilan bir qatorda ilmiy-ommabop, axborotli, jadval va diagrammalar bilan bog‘langan matnlardan foydalanish ham zarur.

2. Chust tumanida o‘qish savodxonligini rivojlantirishdagi muhim vazifalar

Hududdagi maktablarda o‘qish savodxonligini oshirishda avvalo mavjud holatni aniqlash muhim. Buning uchun o‘quvchilarga turli murakkablikdagi matnlar berilib, ularning asosiy g‘oyani topishi, aniq ma‘lumotni ajratishi, xulosa chiqarishi va o‘z fikrini asoslay olishi kuzatiladi. Natijalar asosida o‘quvchilarni qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishlari belgilanadi.

Ikkinchi vazifa — o‘qishni faqat ona tili va adabiyot darsining vazifasi sifatida emas, barcha fanlar uchun umumiy ko‘nikma sifatida qarashdir. Matematika masalasining shartini tushunish, tabiiy fanlarda ilmiy matnni o‘qish, tarixiy manbani tahlil qilish yoki geografik ma‘lumotni sharhlash ham o‘qish savodxonligini talab qiladi.

Uchinchi vazifa — o‘quvchini mustaqil kitobxon sifatida shakllantirishdir. Buning uchun maktab kutubxonasi, sinf kutubxonasi, kitob almashish burchaklari, kitob taqdimotlari va muntazam o‘qish daqiqalaridan foydalanish mumkin. Eng muhimi, o‘quvchi kitobni majburiyat sifatida emas, o‘z qiziqishini qondiradigan manba sifatida qabul qilishi lozim.

3. O‘qish savodxonligini oshirishning innovatsion usullari

Chust tumanidagi ta‘lim muassasalarida innovatsion usullarni joriy etishda mavjud texnik imkoniyatlar, o‘qituvchilarning tayyorgarligi va o‘quvchilarning ehtiyojlari hisobga olinishi kerak. Quyidagi usullarni bosqichma-bosqich qo‘llash samarali natija berishi mumkin.

3.1. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Elektron kitoblar, ta‘limiy platformalar, raqamli testlar, audio matnlar va interaktiv topshiriqlar o‘quvchining o‘qishga bo‘lgan qiziqishini oshiradi. Masalan, o‘qituvchi qisqa matnni elektron shaklda taqdim etib, undan keyin asosiy g‘oyani topish, kalit so‘zlarni belgilash va xulosa yozish topshiriqlarini berishi mumkin. Internet imkoniyati cheklangan sharoitlarda esa oldindan yuklab olingan elektron materiallardan foydalanish mumkin.

3.2. Interfaol metodlar

“Aqliy hujum”, “Klaster”, “BBB”, “Zinama-zina”, “Insert”, “Besh savol” kabi metodlar o‘quvchini matn ustida faol ishlashga undaydi. Masalan, “Insert” usulida o‘quvchi matnni o‘qish jarayonida o‘zi bilgan, yangi, tushunarsiz va qo‘shimcha ma‘lumot talab qiladigan fikrlarni ajratadi. Bu usul o‘quvchining o‘z o‘qish jarayonini nazorat qilishiga yordam beradi.

3.3. Loyiha asosida o‘qish

Loyiha usulida o‘quvchilar biror mavzu bo‘yicha bir nechta manbani o‘qib, ma‘lumotlarni taqqoslaydi va yakuniy mahsulot tayyorlaydi. Masalan, “Mening mahallam tarixi”, “Chustning mashhur maskanlari”, “Men o‘qigan kitob” kabi loyihalar tashkil etilishi mumkin. O‘quvchi izlanish davomida turli matnlarni o‘qiydi, kerakli ma‘lumotni tanlaydi, qayta ishlaydi va taqdimot qiladi.

3.4. Kitobxonlik klublari va o‘qish marafonlari

Maktab yoki sinf miqyosida kitobxonlik klubi tashkil etilib, har oy bitta asar yoki mavzuga mos matnlar tanlanishi mumkin. O‘quvchilar o‘qigan asari haqida qisqa fikr bildiradi, sevimli qahramonini tavsiflaydi, muammoli vaziyatga munosabatini asoslaydi. “Bir oyda bir kitob”, “Kitob almashamiz”, “O‘qigan kitobimni tavsiya qilaman” kabi tadbirlar muntazam o‘tkazilsa, kitobxonlik muhiti shakllanadi.

4. Innovatsion yondashuvlarni dars jarayoniga joriy etish

Innovatsion metodning samarasi uni qanday tashkil etishga bog‘liq. O‘qituvchi avvalo dars maqsadini aniq belgilashi, o‘quvchilarning boshlang‘ich darajasini hisobga olishi va topshiriqlarni oddiydan murakkabga qarab tuzishi kerak. O‘qish savodxonligi bo‘yicha topshiriqlar faqat “matnni o‘qing” shaklida emas, balki ma‘lumotni izlash, taqqoslash, sababni aniqlash, dalil keltirish va xulosa chiqarishni talab qiladigan tarzda tuzilishi maqsadga muvofiq.

4.1. “Uch bosqichli o‘qish” modeli

Birinci bosqich — o‘qishdan oldingi faoliyat. O‘quvchilar sarlavha va rasmlar asosida matn mazmunini taxmin qiladi, yangi so‘zlarni aniqlaydi va savollar tuzadi. Ikkinchi bosqich — o‘qish jarayoni. O‘quvchilar asosiy fikrlarni belgilaydi, muhim dalillarni topadi va tushunarsiz joylarni qayd etadi. Uchinchi bosqich — o‘qishdan keyingi faoliyat. O‘quvchi matnni qisqacha bayon qiladi, savollarga javob beradi, xulosa chiqaradi va o‘z munosabatini bildiradi.

4.2. Oila va maktab hamkorligi

O‘qish savodxonligini oshirishda ota-onaning qo‘llab-quvvatlashi katta ahamiyatga ega. Uyda kuniga qisqa vaqt birgalikda kitob o‘qish, o‘qilgan matn haqida suhbatlashish, bolaning fikrini tinglash va unga kitob tanlash imkonini berish foydali. Maktab ota-onalarga o‘qish kundaligi, oilaviy kitobxonlik topshiriqlari va tavsiya etiladigan kitoblar ro‘yxatini taklif qilishi mumkin.

4.3. Individual yondashuv va monitoring

Har bir o‘quvchining o‘qish tezligi va matnni tushunish darajasi bir xil emas. Shuning uchun topshiriqlarni uch darajada: boshlang‘ich, o‘rta va yuqori murakkablikda berish mumkin. O‘quvchi vaqt o‘tishi bilan qaysi ko‘nikmalarda rivojlanganini ko‘rishi uchun kichik monitoring jadvali yuritiladi. Unda asosiy g‘oyani topish, dalil keltirish, xulosa chiqarish, lug‘at bilan ishlash va mustaqil fikr bildirish kabi ko‘nikmalar qayd etiladi.

4.4. Chust tumani sharoitida amaliy tashabbuslar

Maktablar o‘z hududining madaniy va tarixiy imkoniyatlaridan ham foydalanishi mumkin. Chustning tarixi, hunarmandchiligi, mahallalari, tabiat maskanlari va taniqli kishilari haqida kichik matnlar tuzish, ularni o‘quvchilarga o‘qitish va savollar asosida tahlil qilish mahalliy mazmundagi o‘qish materiallarini ko‘paytiradi. Bunday topshiriqlar o‘quvchida o‘z hududiga qiziqish uyg‘otib, o‘qishni real hayot bilan bog‘laydi.

5. Kutiladigan natijalar va xulosa

Yuqoridagi innovatsion usullar tizimli ravishda qo‘llansa, o‘quvchilarning matnni anglash va mustaqil fikrlash ko‘nikmalarida ijobiy o‘zgarishlar kuzatilishi mumkin. O‘quvchi matndan kerakli ma‘lumotni tezroq topadi, asosiy va ikkilamchi fikrlarni farqlaydi, dalil asosida javob beradi, o‘qiganini boshqa fanlar va hayotiy vaziyatlar bilan bog‘laydi. Eng muhimi, o‘qish jarayoni faol va qiziqarli faoliyatga aylanadi.

Chust tumanida o‘qish savodxonligini oshirish uchun innovatsion yondashuvlarni joriy etishda yagona tayyor modeldan foydalanish shart emas. Har bir maktab o‘zining o‘quvchi kontingenti, kutubxona imkoniyatlari, texnik sharoiti va o‘qituvchilar tajribasidan kelib chiqib, mos usullarni tanlashi mumkin. Bunda raqamli texnologiyalar an‘anaviy kitobxonlikni almashtirmasligi, balki uni boyitishi kerak.

Xulosa qilib aytganda, o‘qish savodxonligi o‘quvchining keyingi ta‘limi va hayotiy faoliyati uchun zarur bo‘lgan tayanch ko‘nikmadir. Uni rivojlantirishda o‘qituvchi, oila, kutubxona va mahalla hamkorligi muhim. Chust tumanidagi maktablarda interfaol metodlar, loyiha ishlari, raqamli resurslar, kitobxonlik klublari va individual monitoringni bir-biri bilan uyg‘unlashtirish orqali o‘quvchilarning o‘qishga qiziqishi va matn bilan ishlash kompetensiyasini yanada rivojlantirish mumkin.

Amaliy tavsiyalar

1. Har bir sinfda haftalik “mustaqil o‘qish va matn tahlili” mashg‘ulotini yo‘lga qo‘yish.
2. Maktab kutubxonasi bilan hamkorlikda oyiga kamida bir marta kitobxonlik tadbiri tashkil etish.
3. O‘qish topshiriqlarida faqat mazmunni qayta aytish emas, balki dalil, taqqoslash va xulosa talab qiladigan savollar ulushini oshirish.
4. Ota-onalarga oilaviy kitobxonlik bo‘yicha sodda va amaliy tavsiyalar berish.
5. Har chorakda o‘quvchilarning o‘qish savodxonligi bo‘yicha kichik monitoring o‘tkazib, keyingi ishlarni natijaga qarab rejalashtirish.

6. Foydalanilgan adabiyotlar

7. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida” gi Qonuni. O‘RQ-637, 23.09.2020.
8. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework: Reading, Mathematics and Science. OECD Publishing, 2019.
9. UNESCO. Reading the Past, Writing the Future: Fifty Years of Promoting Literacy. UNESCO, 2017.
10. O‘qish savodxonligini rivojlantirishga oid umumta‘lim maktablari uchun metodik qo‘llanmalar va o‘qituvchi tajribalari.
11. Chust tumani umumta‘lim maktablarida kitobxonlik va o‘qish savodxonligini rivojlantirish bo‘yicha amaliy materiallar.
12. Акбаралиевна, Муминова Дилафро'з. Книги и библиотека являются зеркалом человеческой духовности //ResearchJet Журнал анализа и изобретений. – 2021. – &. – 2021. – Т. 2. – С. 135-140.
13. Акбаралиевна М.Д. Роль чтения в личностном развитии // Европейский журнал инноваций в неформальном образовании. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 138-141.
14. Akbaraliyeva M. D. A library culture in the world //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 6. – С. 1351-1354.
15. Акбаралиевна, Муминова Дилафро'з. «Библиотека — это высокая добродетель». Европейский журнал инноваций в неформальном образовании 2.5 (2022): 42-45.